

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

Magyarországi nemzetiségi mozgalmak és bécsi politikusok nemzetiségpolitikája 1860-1867

Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj

–

Tempus Közalapítvány

Név: Csernus-Lukács Szilveszter Sándor

Szül. h., idő: Szeged, 1989. dec. 7.

Lakcím: 6726 Szeged, Vellay u. 51.

Tel.: +36306363392

E-mail: csernus.sz@gmail.com

Ösztöndíjszerződés száma: MAEO 2021-22 / 166695

A Tempus Közalapítvány Magyar Állami Eötvös Ösztöndíját elsősorban ahhoz a történeti, feltáró jellegű kutatáshoz vettem igénybe, hogy megvizsgáljam és a nagyközönség számára is elérhetővé tegyem a hazánkat érintő nemzetpolitikának egy eddig alig kutatott s ami a legfontosabb: publikálatlan fejezetét. A magyarországi nemzetiségpolitikát a reformkor óta – különböző mértékben – föltárta a történettudomány, ezért intézményileg egy olyan szervet kerestünk témavezetőmmel, amely a levéltárak világát még „nem hagyta el”, választásunk így az úgynevezett „Jüngerer Staatsrat” kormány szervre esett. A „birodalmi korszak”, azaz a nem önálló magyar belpolitika utolsó érájában (1860-1867) ennek a kvázi kormány szervnek volt a feladata a centralizált államban az uralkodóhoz címzett előterjesztések referálása, véleményezése. A tanácsadó testület iratainak vizsgálata révén így magasabb szinten tudjuk vizsgálni a nemzetiségi kérdést, melynek kezelése a szűk évtizedben a birodalmi kormány felelősségévé vált. Ezáltal a birodalmi politikai elit különböző csoportjainak egymástól eltérő nemzetiségpolitikai elvére s azok szándékára a gyakorlatba való átültetésre deríthetünk fényt.

Márcus elejétől augusztus végéig tartó kutatásom konkrét megvalósulását a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban (amely az Österreichisches Staatsarchiv 5 levéltárának egyike) realizálhattam. Az osztrák állam mellett a Habsburg Birodalom története a három

épületkomplexumból álló, óriási iratmennyiséggel rendelkező levéltárban kutatható; a Jüngerer Staatsrat iratai az osztrák kormányzati negyedben lévő Minoritenplatzon találhatóak. Magyar állampolgároknak a kutatás menete a magyarországi levéltárakhoz képest is gördülékeny: e-mailes bejelentkezés után két nappal kikészítve várják a dobozok a kutatót, majd éves „bérlet” váltása után a helyszínen papíron lehet a másnapi dobozokat kikérni. Ez csak márciusban volt egy kicsit nehezebb a járványügyi rendelkezések folytán. A munkában nagy segítségemre volt a bécsi magyar levéltári kirendeltség – lévén, hogy az 1526-1918 közötti birodalmi relevanciájú iratok az osztrák és a magyar állam közös tulajdonát képezik, állandó magyar képviselő dolgozik a levéltárban – egyik tagja, Dr. Oross András, akivel kiutazásom előtt fölvettem a kapcsolatot. Oross András megmutatta elődje, Ress Imre levéltári delegátus művét a Jüngerer Staatsrat iratairól, amely mankóként szolgált munkám során. Ress Imre azonban csak a magyarországi vonatkozású iratok címét gyűjtötte ki, azok tartalmi vizsgálata (a nemzetiségpolitikai relevanciájú) az én feladatomban maradt.

A Jüngerer Staatsrat iratait a közel 400 éves perszonaluniós időszak iratait tartalmazó „Kabinettsarchiv” gyűjteményének részeként lehet kikérni. A Jüngerer Staatsrat irattára (<https://www.archivinformationssystem.at/archivplansuche.aspx>) három részből áll. Az elnöki iratok (Präsidialakten) és az ülési jegyzőkönyvek (Protokolle und Indices) már kutatottak és publikáltak a magyar történetírás által; rám az irományok téra, a „Gremialakten” vizsgálata még nem. Ide érkeztek az uralkodónak szóló felterjesztések, általában már átírat formájában. Ez utóbbi iratcsoport 76 dobozból áll, a hivatal tehát iratgazdag volt. Egy dobozban sorban szerepelnek az iratok, iktatószám alapján hiánytalanul, így a hivatal munkája a teljesség igényével felderíthető, kutatható, nem érte a levéltári iratokat oly sokszor megtizedelő selejtezés, vagy iratpusztulás. Munkám során az 1861-es évvel kezdve 42 dobozt kértem ki, amelyekben 110 iratot vizsgáltam át olyan témákban, mint a magyarországi szlovák, román és szerb közösségektől érkező kérvények nyelvhasználati, vallás-, vagy oktatásügyi és az ahhoz tartozó pénzügyi kérdései, illetve az azokra javasolt uralkodói rendelkezések, melyekből összeállíthatóan vélem a birodalmi irányítású nemzetiségpolitikát Magyarországot illetően.

Az iratok terjedelme a rövid, kétoldalastól a 400 oldalasig terjednek (a hosszabbak általában törvénytervezetek és/vagy a tanácsot is megosztó kérdések, mint a szerb vajdaság esetleges visszaállítása, választójogi tervezetek, önálló román ortodox egyház fölállítása, vagy az ortodox egyházi-nemzeti kongresszusok rendjének megtárgyalása). Az összes átvizsgált irat terjedelme a 4000 oldalt is eléri, ami tartalmi átolvasás esetén is sziszifoszi munkát igényel. Azonban, hogy elmondhassam, hogy a historiográfia számára ez a 4000 oldalnyi forrás jelenti a Magyarországot illető birodalmi nemzetpolitika utolsó „fehér foltjának” eltüntetését, igyekeztem mindet digitalizálni. Ehhez előnyt jelentett, hogy a levéltárban a fényképezés

teljesen ingyenes és engedélymentes, így a dokumentumok jelenleg rendszerezve a rendelkezésemre állnak digitális formában. Ezt tervem a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Modernkori Magyar Történeti Tanszékének rendelkezésére bocsátani, ahogy bécsi fogadóintézményeim: a Collegium Hungaricum és a Bécsi Egyetem Non-Territorial Autonomy Projectjének is. Ezen kollegiális belső felhasználáson túl – bár a munkatervemben nem szerepelt – volt munkahelyem, a marburgi Herder Intézet digitális katalógusa is szívesen fogadná a levéltári dokumentumokat (<https://www.herder-institut.de/digitale-forschungs-und-informationsinfrastrukturen/>), amely on-line elérhetővé is tenné a történettudományban egyre inkább elterjedő trendnek megfelelően.

Jobb minőségű szkennelésre csak néhány esetben volt szükségem tervezett publikációmhoz. Kint tartózkodásom során a dokumentumok begyűjtése mellett megkezdtem azok feldolgozását is, ám lévén, hogy az iratok 99%-ban német nyelven, gót kézírással íródtak, az bizonyosan eltart a téli hónapokig. A dokumentumok elemzéséről készülő tanulmány (2023-as) megjelentetésére szintén Dr. Oross András levéltárostól kaptam segítséget, felajánlást, aki a történelmi forrásokkal foglalkozó Fons periodika szerkesztője is egyben (ld. melléklet).

Ösztöndíjas időszakom során a publikációmhoz kiegészítő, elméleti irodalmat sajátítottam el a szintén a kormányzati negyedben fekvő Nationalbibliothek és egyik fogadó intézményem: a bécsi Collegium Hungaricum könyvtárában. Utóbbinál sikerült szakmai együttműködést kialakítanom számos magyarországi történész kutatóval, melyre a nyár kiváló alkalom: az akadémiai szünetben ugyanis a magyar intézetnél „teltház” van a bécsi levéltárban kutató magyarországiak révén. Az intézet igazgatóhelyettesével, Prof. Bertényi Ivánnal (ifj.) is sikerült sokszor találkoznom, amennyiben a téma szakértőjeként a publikációhoz és a disszertációhoz is tanácsokat adott és új szakirodalmat ajánlott.

Szakmai együttműködésem szintúgy gyümölcsözőnek volt mondható a Bécsi Egyetem Non-Territorial Autonomy nevű kutatóprojektjével, amely közösség vendégkutatóként fogadott be (<https://ntautonomy.univie.ac.at/en/team/associates-and-visiting-fellows/>) az ösztöndíjas időszak alatt. Az együttműködő projektközösség tagjai a közép-európai nemzetpolitikákkal foglalkoznak, ahol havi rendszerességgel tartanak „feedback” alkalmakat, amely során egy 30 oldalas tézisben összefoglalja, majd előszóban prezentálja 1-1 tag (az elnöklő professzort, Börries Kuzmany-t kivéve) kutatása jelenlegi állását, lehetőleg disszertációját is bemutatva. Ezek során rengeteg érdekes témával találkozhattam és saját kutatómunkámat is segítette az, hogy mások kutatását kívülről láttam, még akkor is, ha azok térben és időben (pl. észak-nemzetpolitika a két világháború között) eltérőek voltak. Magam augusztus 5-én adtam elő, tézisem és előadásom a „The „we” and „them” in the Late Habsburg Empire – Concepts of the nation and national autonomy in the Kingdom of Hungary” címet viselte.

A Bécsben eltöltött fél éves ösztöndíjas időszakom (a levéltári források kinyerése mellett) összességében páratlan szakmai élményként maradt meg bennem, ahol olyan új kapcsolatok kiépítéséhez is szerencsém volt, amelyet feltehetően és remélhetőleg egész karrierem során hasznosítani tudok majd. Mindez nem jöhetett volna létre a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj támogatása nélkül.